

יוקר המחיה בישראל - מה מספרים המספרים?

קרנית פלוג, נדב פורת הירש, רועי קנת פורטל

תקציר

בעשור האחרון (ינואר 2012 עד יוני 2022) עלה מדד המחירים לצרכן ב-10% כאשר כמחצית מהעלייה התרחשה בשנה האחרונה. מדדים הבוחנים את ההתייקרות של סלי הצריכה הממוצעים לפי חמישוני הכנסה מצביעים על עליית מחירים דומה מאוד לכל החמישוניים.

באותה תקופה עלה מדד המחירים לצרכן במדינות ה-OECD ב-31% במוצע. גורם מרכזי לעלייה המתונה יותר של המחירים בישראל הוא מגמת התחזקות השקל מול המטבעות העיקריים בעשור האחרון, שמיתנה את העלייה של המחירים של המוצרים המיובאים.

בחינה של התפתחות רכיבי המדד בישראל לאורך העשור מצביעה על כך שבכל רכיבי המדד העלייה במחירים הייתה מתונה יותר, או שירידת המחירים הייתה חדה יותר מזו שנרשמה באותם רכיבים במדינות ה-OECD במהלך אותה תקופה. ככלל, מחיריהם של מוצרים סחירים עלו בשיעור מתון מאוד או ירדו לאורך העשור (למשל ביגוד והנעלה, ציוד לבית, חשמל וגז), ובמגמת מחירי המוצרים והשירותים הבלתי סחירים הייתה שונות רבה: עלייה חדה יחסית נרשמה במחיריהם של מסעדות, בתי קפה ובתי מלון, כמו גם על חינוך, ודירור, בעוד שירידה נרשמה במחירי שירותי התקשורת, תרבות ופנאי ושירותי התחבורה.

בין 2012 ל-2019 עלתה ההכנסה הריאלית נטו (ההכנסה הפנויה), במוצע לכל משקי הבית (לנפש סטנדרטית, כלומר מתוקנת לגודל המשפחה), בכ-22%. ההכנסה הריאלית לנפש סטנדרטית של משקי בית עלתה בכל חמישוני ההכנסה, כאשר שיעור העלייה החד ביותר היה בעשירוני ההכנסה הנמוכים. ככל שעולים בעשירוניים, שיעור העלייה בהכנסה הפנויה נטו למשק בית היה מתון יותר: עלייה של כ-28% בהכנסות החמישון התחתון, עלייה של כ-26% בהכנסת החמישון האמצעי ועלייה מתונה יחסית - של כ-16% בהכנסת החמישון העליון. עליות אלה משקפות שילוב של עלייה בשכר לעובד וגידול בתשומת העבודה של משקי הבית בעיקר בזכות עלייה בשערי התעסוקה של נשים מעשירוני ההכנסה הנמוכים.

עליית השכר והתעסוקה שהביאה לעלייה בהכנסה הפנויה בכל רמות ההכנסה פיצתה, ויותר מכך, על ההתייקרות של סל הצריכה הממוצע של הצרכן הישראלי. עלייה זו בהכנסה הפנויה משמעותה עלייה של ממש ברמת החיים בכל חמישוני ההכנסה כפי שמשקפת בעלייה המתמשכת בצריכה הפרטית לנפש.

בעשור האחרון עלה השכר הממוצע הריאלי (כלומר מעבר להתייקרות מדד המחירים לצרכן) למשרת שכיר ישראלי בכ-25%. כלומר כוח הקנייה של השכר של העובד הישראלי גדל במהלך התקופה ברבע. באותה התקופה, השכר הריאלי עלה בארצות הברית בשיעור מתון יחסית של כ-17% ובגוש היורו ב-15%. כלומר כוח הקנייה של השכר הממוצע של העובד הישראלי גדל במהלך התקופה יותר מאשר באירופה ובארצות הברית.

למרות העלייה החדה יחסית בכוח הקניה של השכר בישראל, כוח הקניה של השכר של העובד הישראלי היה ונותר נמוך ביחס לממוצע ה-OECD, בעיקר כתוצאה מהפערים בפיריון העבודה (בתוצר לעובד). בשנת 2012 השכר הריאלי של העובד הישראלי היה נמוך מממוצע ה-OECD בכ-29% ונותר נמוך ממנו גם כיום, על אף שהפער הצטמצם בעשור האחרון. בחינת הפערים בשנת 2021 מראה כי כוח הקנייה הריאלי של השכר בישראל נמוך ב-20% מזה של השכר הממוצע ב-OECD, ב-10% מזה בגוש היורו, וב-44% מזה בארצות הברית. ביחס למצב ב-2012, פערים אלה קטנים ב-4%-9.

חשוב לחדד את ההבדל בין התייקרות המחירים, שהייתה בישראל מתונה משמעותית בהשוואה לממוצע ב-OECD, לבין רמת המחירים האבסולוטית בישראל בהשוואה למדינות המפותחות:

בחינת רמת המחירים היחסית בין ישראל למדינות ה-OECD מצביעה על כך שבעוד שב-2012 רמת המחירים בישראל (במחירי תוצר) היתה דומה מאוד לזו שבגוש היורו ובארה"ב, ב-2021 הפערים התרחבו מאוד: המחירים בישראל גבוהים בכ-40% מאלה שהגוש היורו, וב-כ-17% מאלה שבארה"ב.

ההסבר העיקרי לעלייה ברמת המחירים היחסית של ישראל לעומת מדינות ה-OECD ובראשן גוש היורו וארה"ב נעוץ בייסוף שחל בערכו של השקל מול מטבעותיהן של מדינות אלו. כך, בין 2012 ל-2021 השקל התחזק מול היורו ב-23% ומול הדולר ב-16% ומול הסל המשוקלל (סל המטבעות של שותפות הסחר של ישראל) ב-17%.

עלייה זו של המדד היחסי אינה מצביעה על עלייה ביוקר המחיה בישראל (שנמדדת בצורה ישירה על ידי האינפלציה וכוח הקנייה של ההכנסה הפנויה), עבור ישראלים המשתכרים וצורכים בשקלים. העלייה במדד המחיר היחסי מבטאת את התחזקות השקל (או היחלשות הדולר והאירו ביחס לשקל). ואכן, עבור תיירים ומשקיעים מחו"ל, ישראל אכן התייקרה בעשור האחרון. לעומת זאת, עבור הישראלים חלה ירידה במחירים במונחי שקל כאשר הם רוכשים מוצרים ושירותים בחו"ל או מזמינים באינטרנט מאתרים בחו"ל, זאת בזכות המרת השקלים "החזקים" ליורו או דולר שנחלשו במידה רבה.

גם בתקופות בהן רמת המחירים היחסית הכללית בישראל הייתה דומה לזו שבמדינות ה-OECD, לפני ההתחזקות המתמשכת של השקל (מ-2008), היו קבוצות של מוצרים ושירותים שמחיריהם בישראל היו גבוהים במיוחד. בלטו במחיריהם הגבוהים המזון והמשקאות ובפרט מחירי החלב ומוצריו, מחירי כלי התחבורה האישיים, שמנים ושומנים, והמסעדות, בתי הקפה ובתי המלון. אף שמוצרים אלו לא התייקרו בישראל יותר מאשר במדינות אחרות בעשור האחרון, יש לשער שמחיריהם היחסים נותרו גבוהים.

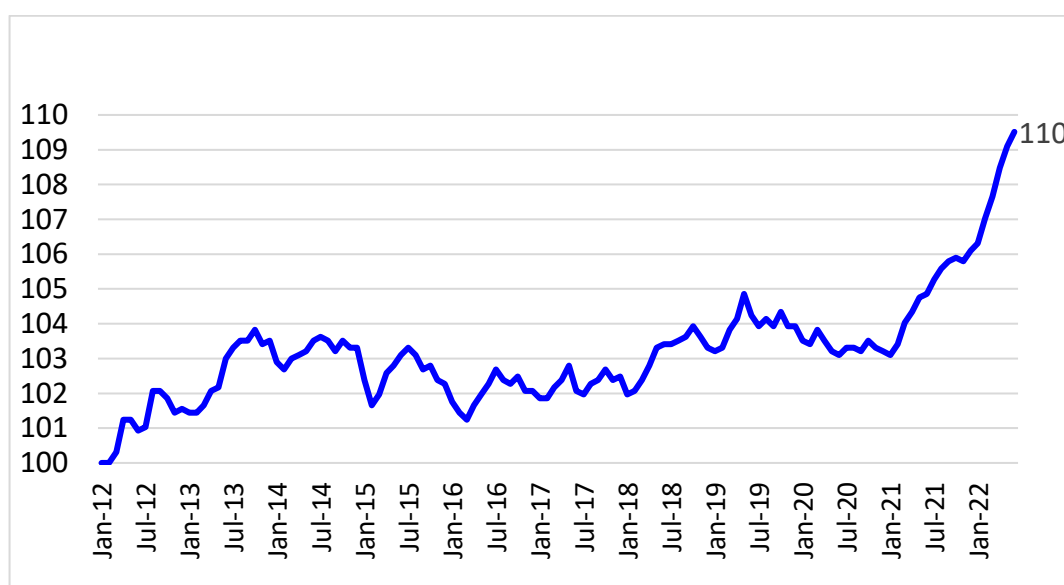
המחירים הגבוהים יחסית של חלק מקבוצות הצריכה נובעים מקיומה של ריכוזיות רבה בייצור או ביבוא בחלק מהענפים, מקיומם של מכסים גבוהים או חסמים לא מכסיים (NTB) כמו הליכי אישור יבוא ארוכים ומסורבלים. בנוסף קיימות דרישות כשרות המייקרות את הייבוא והיצור (בעיקר בתחום המזון), נטל רגולטורי ובירוקרטי או ממיסוי גבוה במיוחד (כמו על כלי רכב). בחוק ההסדרים האחרון נעשו צעדים משמעותיים לצמצום חלק מחסמי היבוא המכסיים והלא מכסיים, לפתוח את תחום הכשרות לתחרות ולהפחית את הנטל הרגולטורי והבירוקרטי על עסקים. חלק מהצעדים הללו כבר נכנסו לתוקף וחלקם צפויים להיכנס לתוקף במהלך החודשים הקרובים.

צעדים אלו צפויים לעודד תחרות, להקל על היבוא ולהפחית עלויות הנובעות ממערך הכשרות ומהנטל הרגולטורי, ובסופו של יום להוביל לירידת מחירים עבור הצרכנים.

האינפלציה וכוח הקנייה של השכר

בעשור האחרון (ינואר 2012 עד יוני 2022) עלה מדד המחירים לצרכן ב-10% כאשר כמחצית מהעלייה התרחשה בשנה האחרונה (תרשים 1).¹ מדדים הבוחנים את ההתייקרות של סלי הצריכה הממוצעים לפי חמישוני הכנסה, כלומר, שמתחשבים בהבדלים בסלי הצריכה של חמישוני הכנסה שונים בישראל, מצביעים על עלייה דומה מאוד של עליית המחירים לכל החמישוניים (תרשים 2). כלומר, עליית המחירים בעשור האחרון הייתה דומה עבור משקי בית בעלי הכנסות נמוכות ובעלי הכנסות גבוהות.

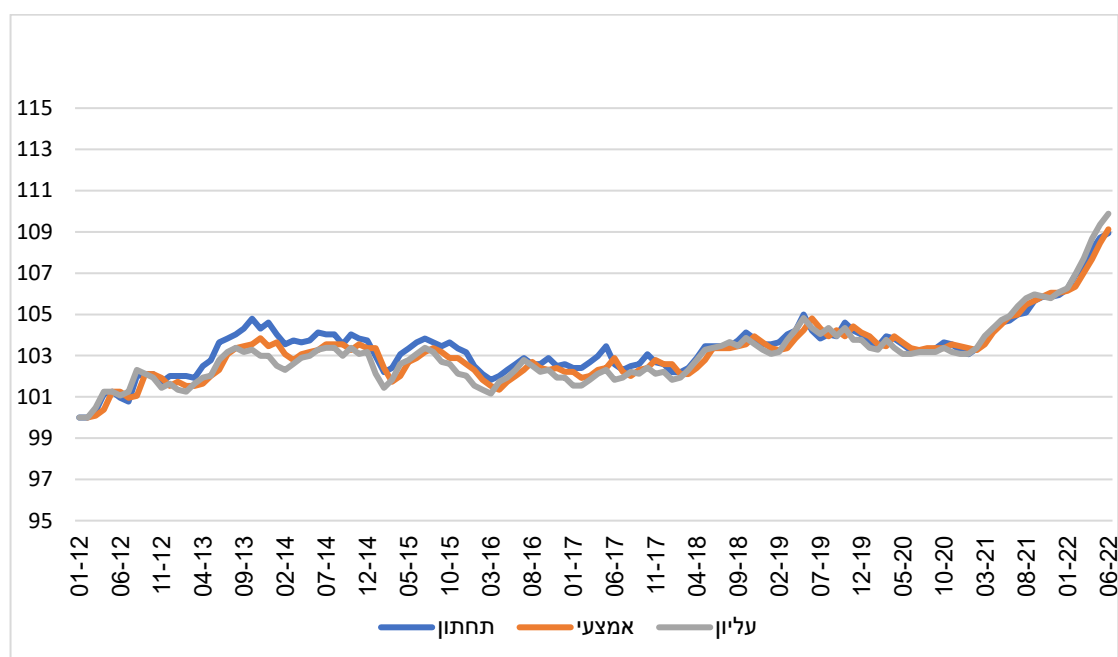
תרשים 1. האינפלציה בישראל, ינואר 2012-יוני 2022. ינואר 2012=100.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלמ"ס

¹ מדד המחירים לצרכן מודד את העלייה בעלות של סל המוצרים והשירותים הממוצע של הישראלי, כולל מדד העלות של שירותי הדיור (הנמדד באמצעות השינוי במחירי השכירות של דירות). עבור אנשים המתגוררים בדירה בבעלותם, עלות הדיור שלהם נאמדת כשווי שכר הדירה עליו הם מוותרים ("עלות זקופה"). חשוב לציין כי מחירי הדיור שונים ממחירי הדירות, ואלו מסווגות בחשבונאות הלאומית כהשקעה ולא כקטגוריית צריכה, ומשכך איננו עוסקים בהם במסמך זה. לפירוט נוסף, ראו: מדד המחירים לצרכן וסעיף שירותי הדיור בבעלות הדיירים, בנק ישראל, חטיבת המחקר (2018).

תרשים 2. אינפלציה בישראל לפי חמישונים, ינואר 2012-יוני 2022. ינואר 2012=100

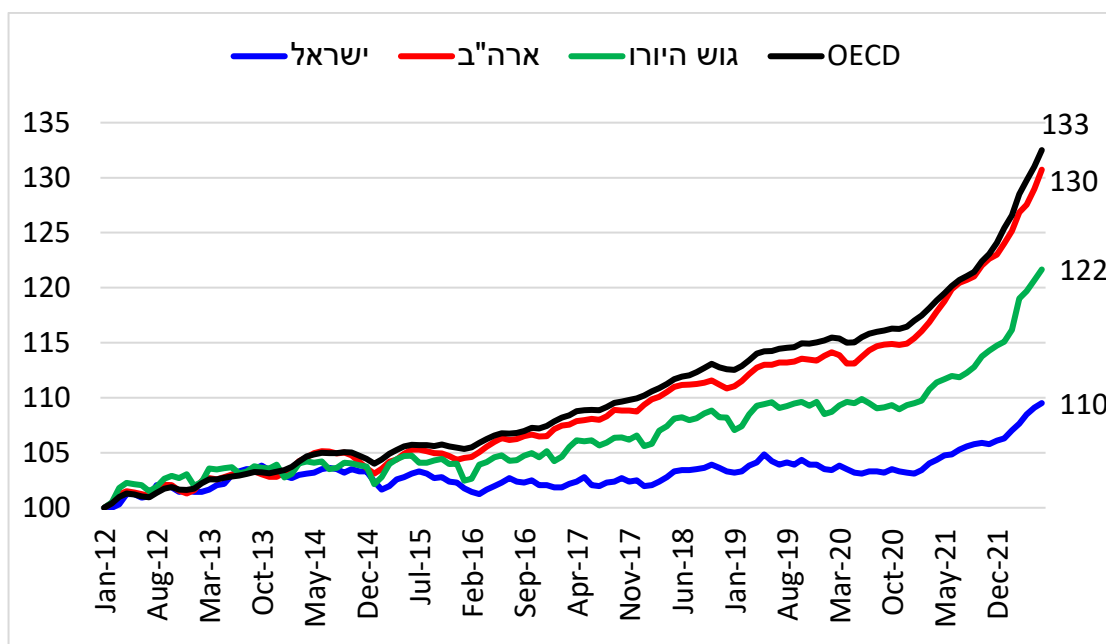

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלמ"ס

האינפלציה בישראל ובעולם

בהשוואה לעולם, משנת 2012 ועד ליוני 2022, עלה מדד המחירים לצרכן ב-OECD ב-31%, ובתוך זה בגוש היורו ב-22% ובארה"ב ב-29%, בעוד שב ישראל המדד עלה ב-10% בלבד בפרק זמן זה (תרשים 3). בתקופה האחרונה חלה האצה באינפלציה, הן בישראל והן בעולם, אך גם בשנה האחרונה האינפלציה בישראל נמוכה באופן משמעותי ממוצע ה-OECD. ההסבר העיקרי לאינפלציה המתונה יחסית בישראל ביחס למדינות ה-OECD נעוץ בהתחזקות השקל ביחס למרבית המטבעות במהלך העשור האחרון, התחזקות שקיזזה חלקית את העלייה במחירי המוצרים והתשומות המיובאים, ופעלה למתן את עליית מחירי המוצרים הסחירים בכלל. כמו כן, בישראל הופחת המע"מ (האחיד) בנקודת אחוז ב-2015, הפחתה שהתגלגלה חלקית לצרכן.

תרשים 3. האינפלציה בישראל, בארה"ב, באיחוד האירופי ובממוצע ה-OECD, ינואר 2012- יוני 2022. ינואר 2012=100.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD.

התפתחות המחירים של קבוצות צריכה עיקריות בעשור האחרון (2012-2021)

התבוננות בשינויי המחירים בחלוקה לקבוצות צריכה מאפשרת בחינה מפורטת יותר של שינויי המחירים בעשור האחרון. חלוקה זו יכולה ללמד על הגורמים לשינויים ברמת המחירים. בהקשר זה נבחין גם בין מוצרים סחירים ומוצרים שאינם סחירים. מוצרים סחירים הם מוצרים שמתקיים מסחר בין לאומי, ביניהם מזון ומשקאות, ביגוד והנעלה וציוד לבית. מוצרים שאינם סחירים הם מוצרים שלא ניתנים למסחר וכוללים שירותים שונים, ביניהם תרבות ופנאי, דיור, חינוך, בריאות, תקשורת, תחבורה, מסעדות, בתי קפה ובתי מלון.

פתיחת השוק ליבוא צפויה להביא להיווצרות של תחרות בקטגוריות המוצרים הסחירים, וכתוצאה מכך לירידת מחירים. כך, כפי שניתן לראות בתרשימים 4-5 להלן, ירידה במחירי ביגוד והנעלה וציוד למשק בית עשויה להיות מוסברת על ידי פתיחת שווקים אלה ליבוא אישי באמצעות רכישות מקוונות.² יחד עם זאת, מדיניות הממשלה והגבלת השפעת היבוא על התחרות המקומית צפויה להגביל את ירידת המחירים של המוצרים הסחירים. כך, העלייה במחירי המשקאות האלכוהוליים והטבק (תרשים 5) נובעת מעלייה במיסוי על האלכוהול משנת 2013. בשנת 2015 המסים חזרו לרמתם הקודמת אך למרות זאת רמת המחירים נותרה גבוהה.³ בנוגע לפירות וירקות, מזון ומשקאות לא אלכוהוליים (תרשימים 4-5), העובדה שרמת המחירים עולה בתקופה זו נובעת מכך ששווקים אלה סובלים מריכוזיות גבוהה לאורך כל שרשרת הערך, וכן מחסמי יבוא המקשים על

² ד"ר מיטל פלג מזרחי **צריכת אופנה בישראל**, בלוג מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה (17.12.2020) <https://hethcenter.colman.ac.il/2020/12/17/%D7%A6%D7%A8%D7%99%D7%9B%D7%AA-%D7%90%D7%95%D7%A4%D7%A0%D7%94-%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C/>

³ ויקטור פתאל **תיאור וניתוח ההשפעה של שינוי שיטת המיסוי על דפוסי הצריכה בשוק משקאות האלכוהול**, מרכז המחקר והמידע (2016).

כניסה של תחרות מבחוץ. בנוסף, הנטל הרגולטורי בישראל מקשה על קיום עסקים. כך, בעשור האחרון ישראל התדרדרה במדד עשיית עסקים של הבנק העולמי, עם תיקון מסוים בשנים האחרונות.⁴ על כך יורחב עוד בהמשך.

נוסף על היותם פתוחים לתחרות מצד היבוא, מוצרים סחירים אף מושפעים מתנודות ומשינויים גלובליים שונים. באשר למחירי חשמל, גז ודלק (תרשים 5), הירידה מוסברת בירידה החדה במחיר הנפט בעולם בסוף שנת 2014.⁵ ירידה זו עשויה להסביר גם שינויים במחירי המוצרים הסחירים. למשל, את ירידת המחירים בענף התחבורה, התלויה במחיר הנפט. בנוסף תעריפי המים והביוב צמודים למדד מחירי החשמל, למדד הכללי ולשכר.⁶ לפיכך, ירידה במחיר הנפט, שהובילה לירידה במדד מחירי החשמל מסבירה את הירידה בתעריף המים והשירותים הנלווים לדיור (תרשים 6).

באשר למוצרים שאינם סחירים, ומושפעים במידה פחותה ממחיריהם של מוצרים סחירים (המהווים עבורם תשומה) כמו אנרגיה ומים (תרשימים 5-6), אלו מושפעים משינויים מבניים בשווקים (ביקוש, היצע וכשלי שוק) וממדיניות הממשלה. ירידה במחירי התקשורת נזקפת לזכות רפורמות בשוק זה שהובילו להתפתחות של תחרות בקרב ספקי התקשורת בתחומי הטלפון, האינטרנט והשידורים.⁷ העליה במחירי המסעדות, בתי הקפה ובתי המלון עשויה לנבוע מעלויות רגולטוריות גבוהות. כאמור, על כך יורחב בהמשך

מחירי הדיור, הכוללים את מחירי השכירות והעלות הזקופה (ראו לעיל ה"ש 1) עלו אף הם בתקופה זו. עליה זו נובעת מחוסר היצע/ עודף ביקוש של דירות. לאורך השנים נעשו ניסיונות שונים לפתור את מצוקת מחירי הדיור אך כפי שניתן לראות (תרשימים 4 ו-6), ללא הצלחה מרובה.

הסבר נוסף לעליות המחירים במוצרים שאינם סחירים נוגע לעלייה בשכר הריאלי. מרבית מוצרים אלו הם שירותים מקומיים, שעיקר העלויות בהם הינן שכר (כמו חינוך, בריאות, מסעדות ותחבורה ציבורית). משכך עלות אספקת השירות קשורה ישירות לרמת השכר המקובלת במשק. על העלייה בשכר הריאלי בישראל ידובר בהרחבה בהמשך.

לסיכום, בחינה זו מראה כי בענפים מסוימים, בייחוד אלו החשופים ליבוא ותחרות, רמת המחירים ירדה, בעוד רוב עליות המחירים היו בענפים הלא סחירים ובתחומי המזון והמשקאות בהם ריכוזיות, חסמי יבוא גבוהים ומדיניות ממשלתית הגורמת לעלויות גבוהות.

⁴ מבקר המדינה פעולות הממשלה לצמצום הנטל הבירוקרטי המוטל על עסקים דוח שנתי 70א (2020) (להלן: פעולות הממשלה לצמצום הנטל הבירוקרטי), עמ' 329, 333.

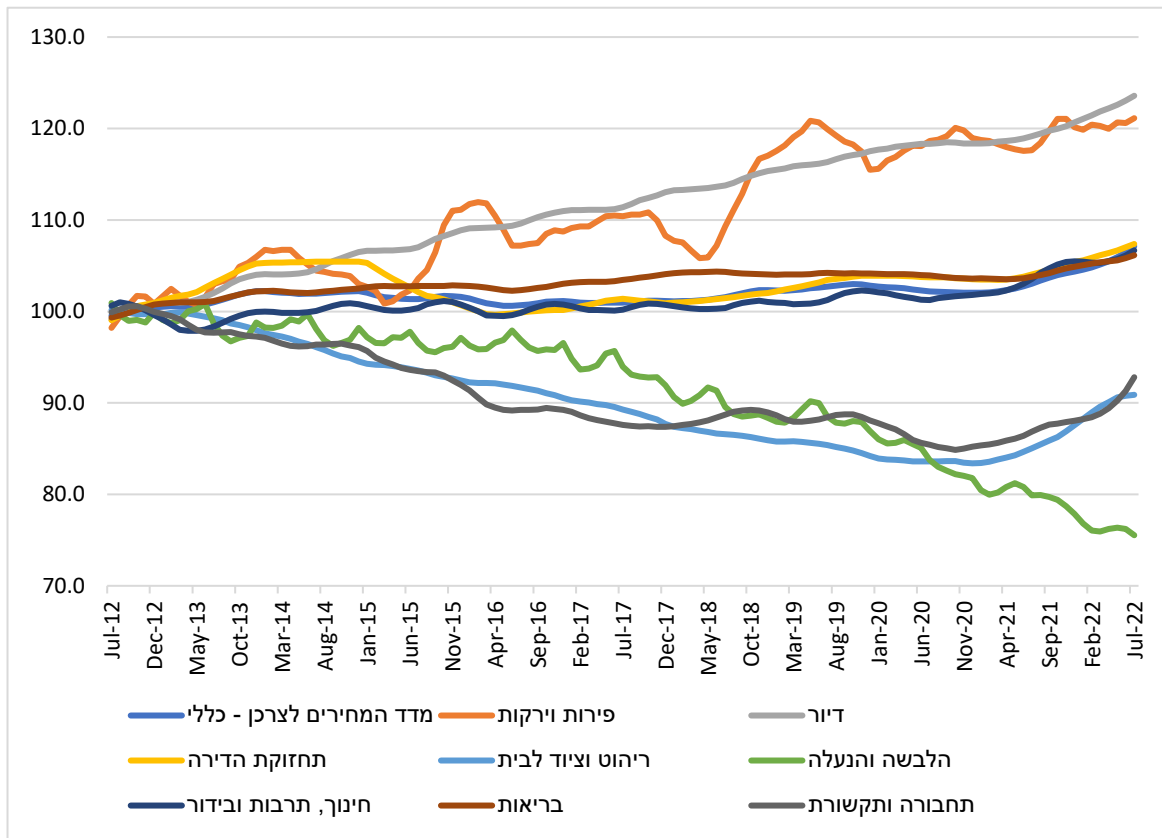
⁵ <https://il.investing.com/commodities/crude-oil>

⁶ ס' 112 לחוק המים.

⁷ לפרטים נוספים על רפורמת "השוק הסיטונאי" בשוק התקשורת, שבמסגרתה הותקנו תקנות להגברת התחרותיות בשנת 2014, ראו: מבקר המדינה היבטים בפעולות משרד התקשורת לאסדרת מגזר התקשורת הנייחת: יישום רפורמת "השוק הסיטונאי" (2017)

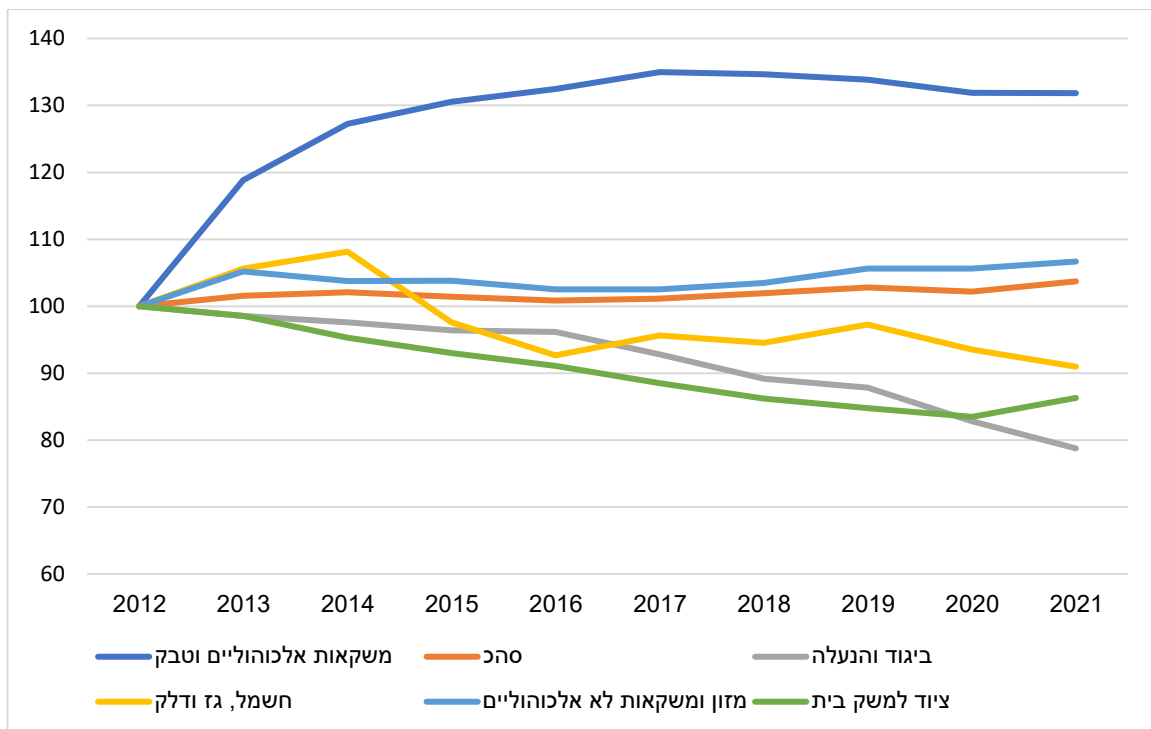
תרשים 4. אינפלציה לפי קבוצות צריכה ראשיות. ממוצע על פני ששת החודשים האחרונים, יולי

2012-2022. ינואר 2012=100.

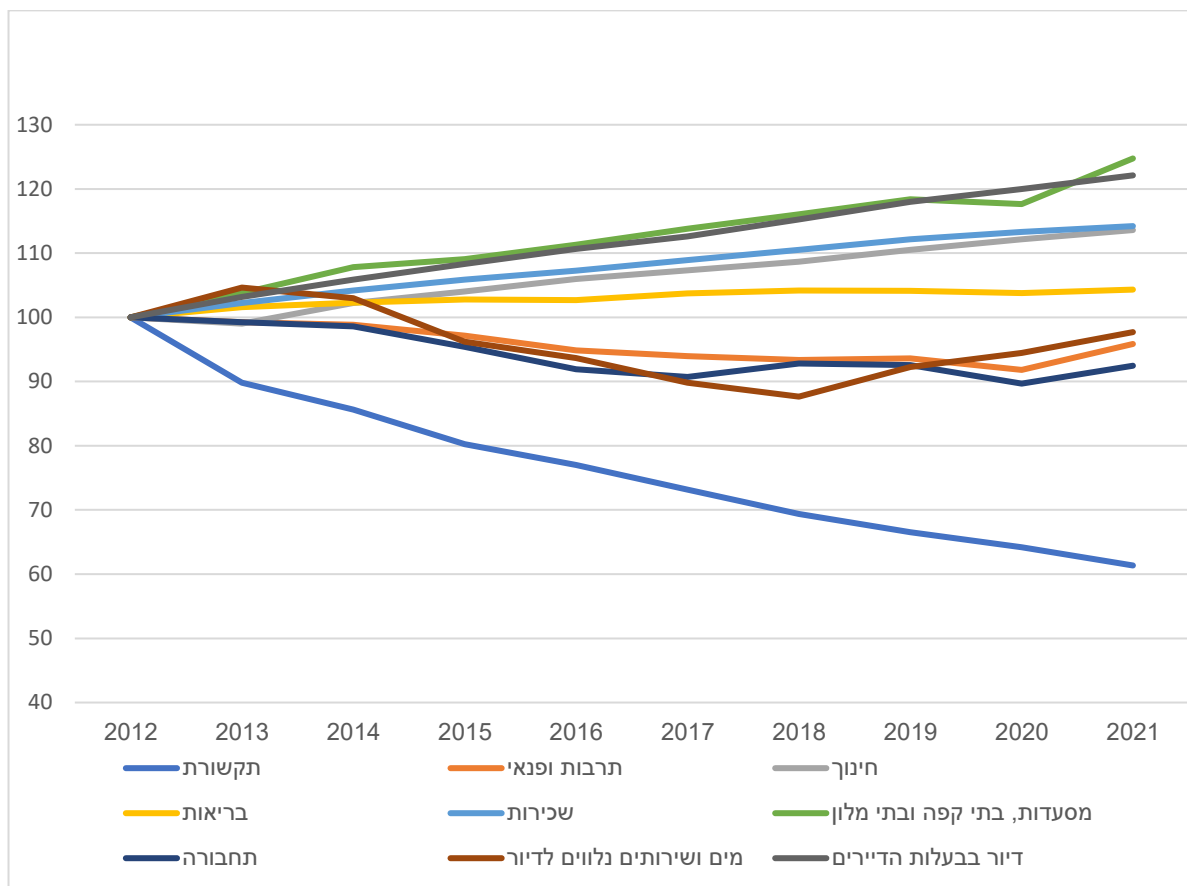

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלמ"ס.

תרשים 5. אינפלציה לפי קבוצות צריכה ראשיות, מוצרים סחירים, 2012-2021. 2012=100.

תרשים 6. אינפלציה לפי קבוצות צריכה ראשיות, מוצרים לא סחירים, 2012-2021. 2012=100.

התפתחות המחירים של קבוצות צריכה עיקריות – השוואה בין לאומית

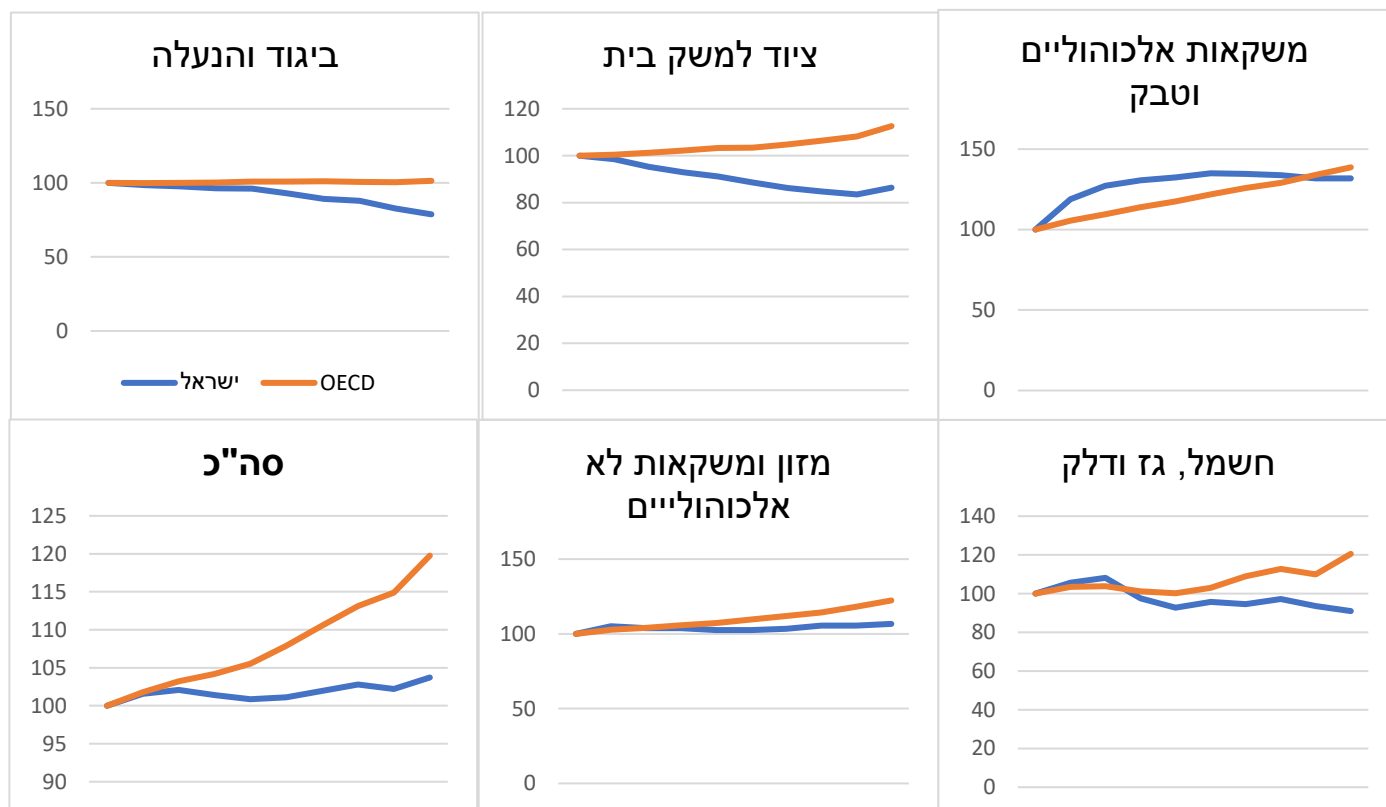
ניתן לראות בכל קבוצות הצריכה כי בעשור האחרון, ההתייקרות בישראל הייתה מתונה ביחס להתייקרויות בעולם. בגזרת המוצרים הסחירים (תרשים 7 להלן), בהם המחירים העולמיים אמורים להשפיע על המחירים בארץ, ניתן לראות כי המחירים בארץ ירדו יותר (או עלו פחות) בהשוואה למחירים ב-OECD. זאת, פרט למשקאות האלכוהוליים אשר כאמור, המיסוי עליהם עלה ב-2013, אולם גם בענף זה הפער נסגר נכון לשנת 2020. הגורם העיקרי להתייקרות המתונה יחסית בישראל הוא הייסוף שחל בשערו של השקל במהלך התקופה, שמיתן את הגלגול של ההתייקרות העולמית למחירים בישראל.

באשר למוצרים לא סחירים (תרשים 8 להלן), בהם אין קשר ישיר בין המחירים בעולם ובארץ (אם כי גם בהם יש בד"כ תשומות מיובאות), ניתן לראות כי ההתייקרויות מתונות יחסית לעולם ובתחומים בהם המחירים ירדו, הירידה בארץ הייתה מהירה יותר.

במילים אחרות, בעשור האחרון מחירי כל קבוצות המוצרים והשירותים התייקרו בארץ פחות, או הוזלו יותר, מאשר במדינות ה-OECD, הן בכל קבוצה בנפרד והן בהסתכלות על סל המוצרים כולו.

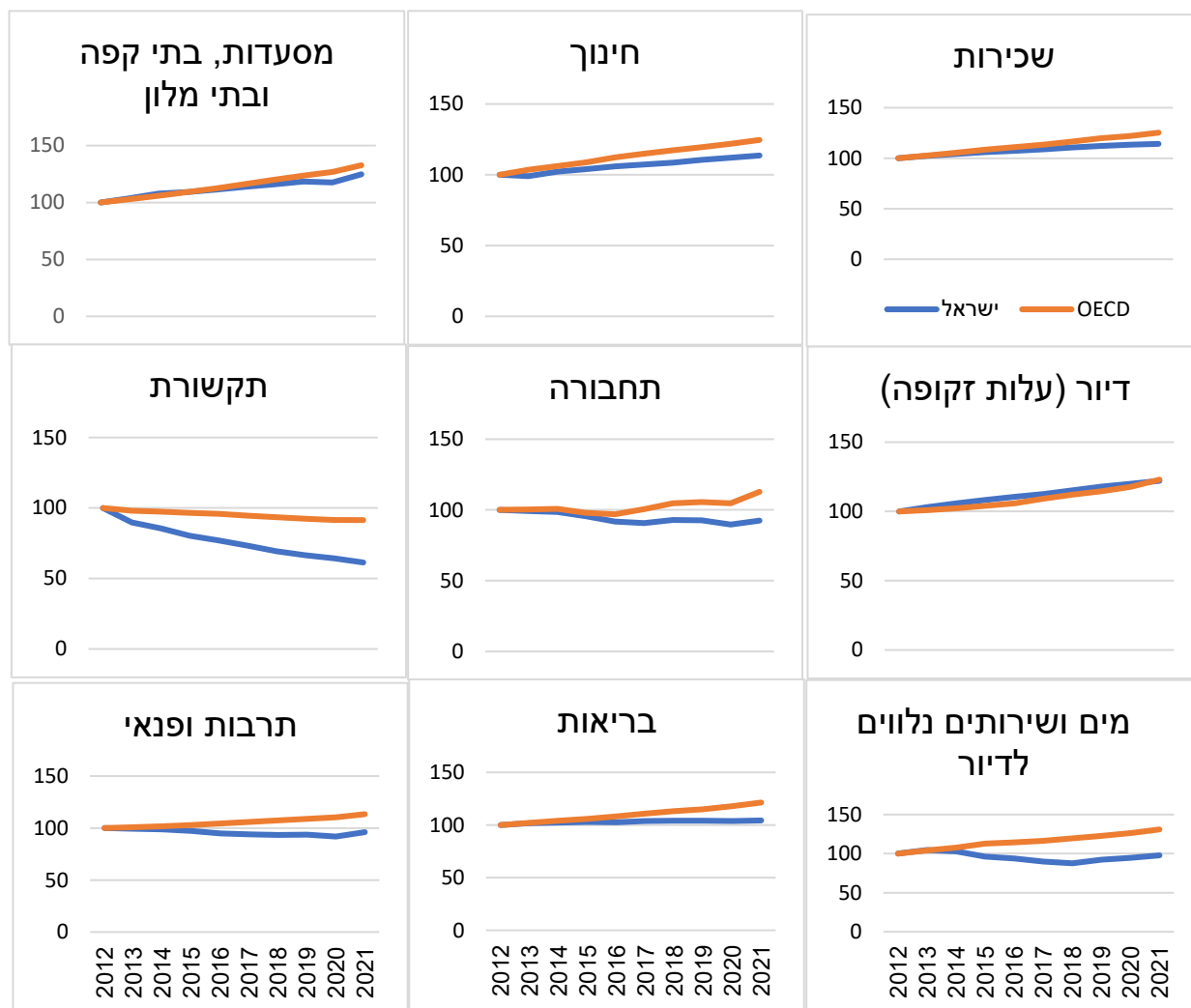
הניתוח עד כה התייחס לעלויות המחירים לאורך זמן ולא בחן את פערי המחירים בנקודת זמן מסוימת, ואת השינויים בשכר ובהכנסה הריאלית, המבטאים את היכולת להתמודד עם עליית המחירים של המוצרים והשירותים לאורך זמן. להשלמת התמונה, נציג את התפתחות השכר וכוח הקנייה של השכר, ואת ההשוואה של רמת המחירים הכללית וזו של קבוצות צריכה שונות ביחס למדינות ה-OECD.

תרשים 7. אינפלציה לפי קבוצות צריכה ראשיות, מוצרים לא סחירים, 2012-2021. 2012=100.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD המדינות המרכיבות את ממוצע ה-OECD משנת 2012. מקטגוריה לקטגוריה בהתאם לזמינות הנתונים.

תרשים 8. אינפלציה לפי קבוצות צריכה ראשיות, מוצרים לא סחירים, 2012-2021. 2012=100.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD המדיניות המרכיבות את ממוצע ה-OECD משנתנת בין קטגוריה לקטגוריה בהתאם לזמינות הנתונים.

התפתחות ההכנסה הפנויה הריאלית בעשור האחרון

על מנת לבחון כיצד השתנתה רמת החיים בישראל בפועל, בדקנו את ההכנסה הריאלית נטו למשק בית, לנפש סטנדרטית, על בסיס נתוני סקר הכנסות משקי בית, שהיו זמינים עד לשנת 2019⁸ לכלל האוכלוסייה ולפי חמישוני הכנסה.⁹ ההכנסה הריאלית נטו לנפש סטנדרטית (כלומר ההכנסה, בניכוי מיסים ישירים, בתוספת תשלומי העברה, ומתוקנת לגודל המשפחה), בממוצע לכל משקי הבית, עלתה בכ-22% (1620 שקלים) בין 2012 ל-2019. ההכנסה הריאלית לנפש סטנדרטית של משקי בית, על פי חמישוני הכנסה, מצביעה על עלייה של כ-28% (740 שקלים) בהכנסות החמישון התחתון, עלייה של כ-26% (1720 שקלים) בהכנסות החמישון האמצעי ועלייה של כ-16% (2580 שקלים) בהכנסות החמישון העליון. כל העליות הללו הן ריאליות, ומחושבות לאחר התערבות

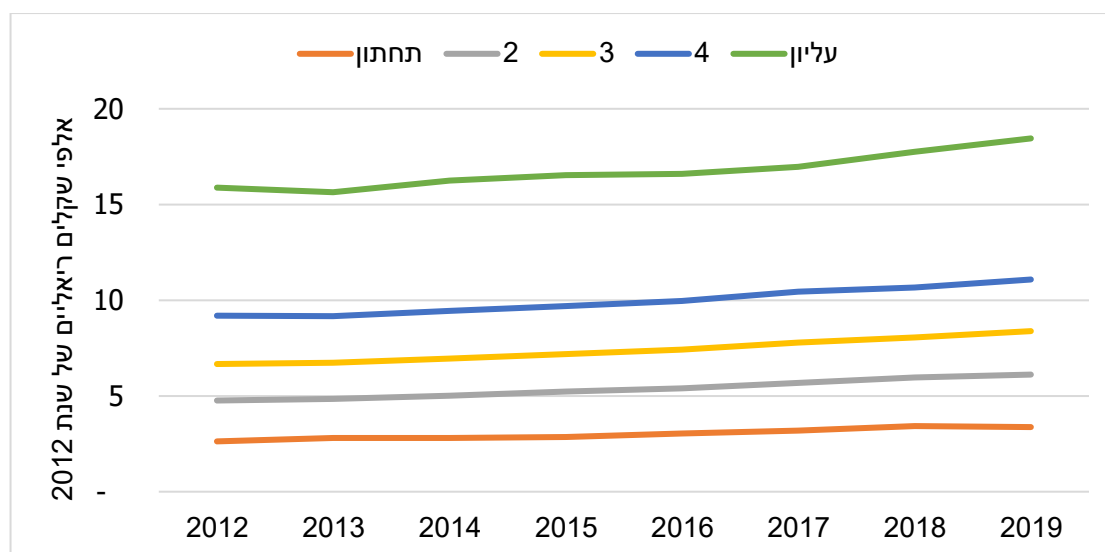
⁸ הנתונים על ההכנסה הפנויה שבידינו מגיעים עד לשנת 2019. נתוני השכר שיוצגו בהמשך כוללים את כל התקופה הנסקרת עד אמצע 2022.

⁹ סקר הוצאות משקי בית, חישוב ההכנסה לפי נפש סטנדרטית הינה שיטת חישוב המניחה כי ישנם "יתרונות לגודל" בניהול משק בית, וכי העלות הכלכלית של הטיפול בילד הראשון הינה גדולה מזו של השני, וכך הלאה. החישוב על בסיס מחירי 2012.

המדינה במיסים ותשלומי העברה, תוך התחשבות בגודל המשפחה. הן משקפות שילוב של עלייה בשכר לעובד וגידול בתשומת העבודה של משקי הבית בעיקר בזכות עלייה בשערי התעסוקה של נשים מעשירוני ההכנסה הנמוכים.¹⁰

בחינה זו מצביעה על כך שעליית השכר והתעסוקה הביאה לעלייה בהכנסה הפנויה שפיצתה, ויותר מכך, על ההתייקרות של סל הצריכה הממוצע של הצרכן הישראלי ומצביעה על עלייה של ממש ברמת החיים בכל חמישוני ההכנסה. לפיכך, עליית כוח הקניה של השכר איפשרה, בממוצע, להגדיל בכחמישית את סל הצריכה בישראל בין השנים 2012 ו-2019.

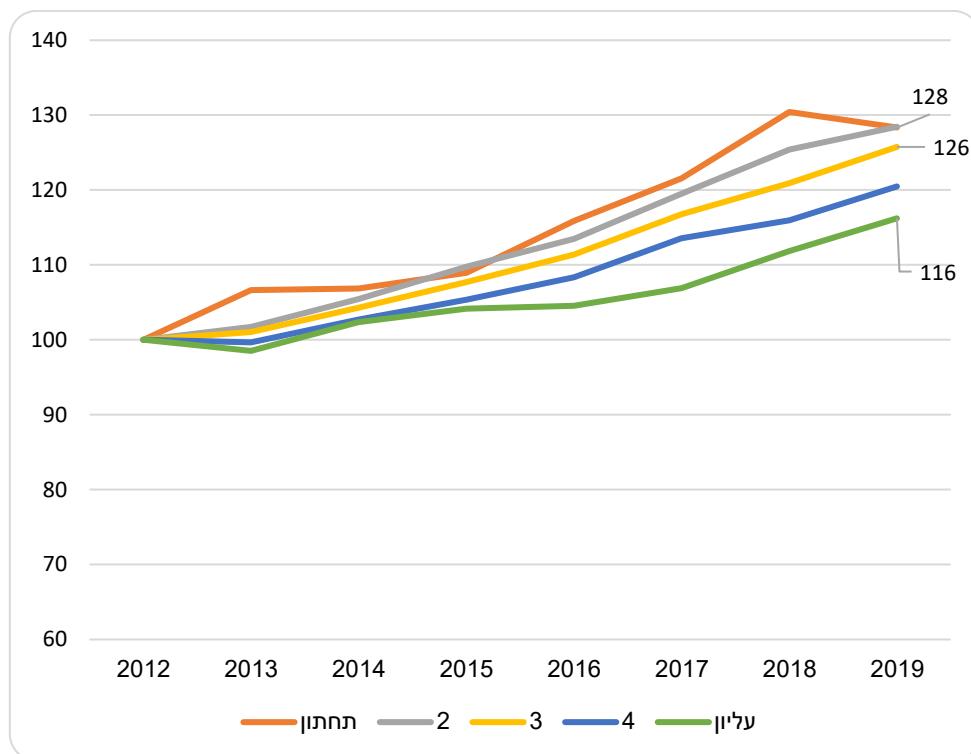
תרשים 9. הכנסה ריאלית נטו לנפש סטנדרטית, לפי חמישוני הכנסה, 2012-2019.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלמ"ס

¹⁰ בשנת 2019 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עדכנה את שיטת האמידה של סקר הכנסות והוצאות, מה שיצר קטיעה בסדרת הנתונים. הלמ"ס פרסמה בעקבות העדכון את ההכנסה נטו לנפש סטנדרטית בשיטת האמידה החדשה גם עבור שנת 2018. לצורך הניתוח במסמך זה חישבנו את שיעור השינוי בהכנסה לנטו לנפש סטנדרטית בין שנת 2018 ל-2019 לפי השיטה החדשה, והפעלנו אותם על הערכים המחושבים בשיטה הישנה. כך למשל בחמישון האמצעי ההכנסה הפנויה לנפש סטנדרטית עמדה בשנת 2018 על כ-8220 שקלים שוטפים, ולפי השיטה החדשה שיעור השינוי משנת 2018 ל-2019 בחמישון האמצעי עמד על כ-5%, לכן ההכנסה הפנויה לנפש סטנדרטית בשיטה הישנה עומדת על כ-8620 שקלים שוטפים. לפרטים נוספים ראו: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הכנסות והוצאות משק הבית, "נתונים מסקר הוצאות משק הבית 2019 ולוחות 2018 לפי שיטת אמידה חדשה", יולי 2022.

תרשים 10. שיעור גידול מצטבר בהכנסה הריאלית נטו לנפש סטנדרטית, לפי חמישוני הכנסה, 2012-2019. 100=2012

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני הלמ"ס

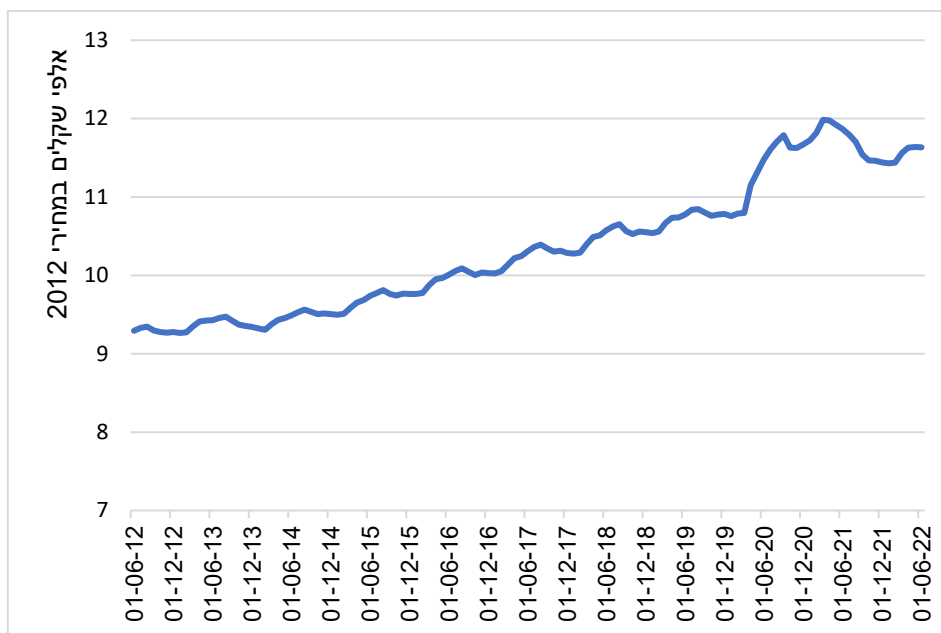
התפתחות השכר הריאלי בישראל בהשוואה לעולם

כדי לבחון את כוח הקנייה של ההכנסה מעבודה בישראל מול זו של מדינות מפותחות אחרות נשתמש בנתוני התפתחות השכר הריאלי הממוצע שכן אין בידנו נתונים על ההכנסה הפנויה הריאלית לנפש סטנדרטית עבור מדינות ה-OECD.¹¹

בין תחילת 2012 ל- יוני 2022 השכר הממוצע הריאלי למשרת שכיר ישראלי עלה בכ-25%. כלומר כוח הקנייה של השכר של הישראלי גדל במהלך התקופה ברבע.

¹¹ בחינה של התפתחות השכר ממוצע על פני זמן אינה מספקת תמונה שלמה של ההתפתחות של כוח הקנייה, כלומר של רמת החיים, של משקי הבית בישראל. תוואי השכר הריאלי הממוצע אינו כולל את הכנסתם של עצמאים, מטבע הדברים אינו רגיש לאי-שוויון בהכנסות, אינו מתחשב במיסים ותשלומי העברה ולא משקלל את גודל המשפחה אותה המשכורת אמורה לפרנס. עם זאת, הוא מתואם עם ההכנסה הפנויה, וזמין להשוואה בין לאומית, ולכן מאפשר לבחון כיצד השתנה כוח הקנייה של העובד הישראלי הממוצע ביחס למקביליו במדינות המפותחות.

תרשים 11. שכר ריאלי חודשי ממוצע לשכיר ישראלי, יוני 2012-יוני 2022. ממוצע על פני ששת החודשים האחרונים.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני בנק ישראל.

בחישוב שנתי עבור השנים 2012 עד 2021, עברו זמינים נתונים בינלאומיים להשוואה, השכר הממוצע הריאלי למשרת שכיר עלה בישראל גם כן בכ-25%. בפרק זמן זה השכר הריאלי עלה במדינות ה-OECD ב-11% בממוצע, בארצות הברית ב-17% ובגוש היורו ב-15.12%. כלומר כוח הקנייה של השכר הממוצע של העובד הישראלי גדל במהלך התקופה יותר מאשר באירופה ובארצות הברית, ולכן סביר כי גם רמת החיים בישראל עלתה מהר יותר מאשר באזורים אלו.¹³

כפי שצוין לעיל, העלייה בשכר הריאלי יכולה, בפני עצמה, להסביר במידת מה את התייקרות השירותים המקומיים, שעיקר העלויות בהם הינן שכר (כמו חינוך, בריאות, מסעדות ותחבורה ציבורית) ומשכך עלות אספקת השירות קשורה ישירות לרמת השכר המקובלת במשק.

כוח הקנייה ורמת המחירים בישראל בהשוואה לעולם

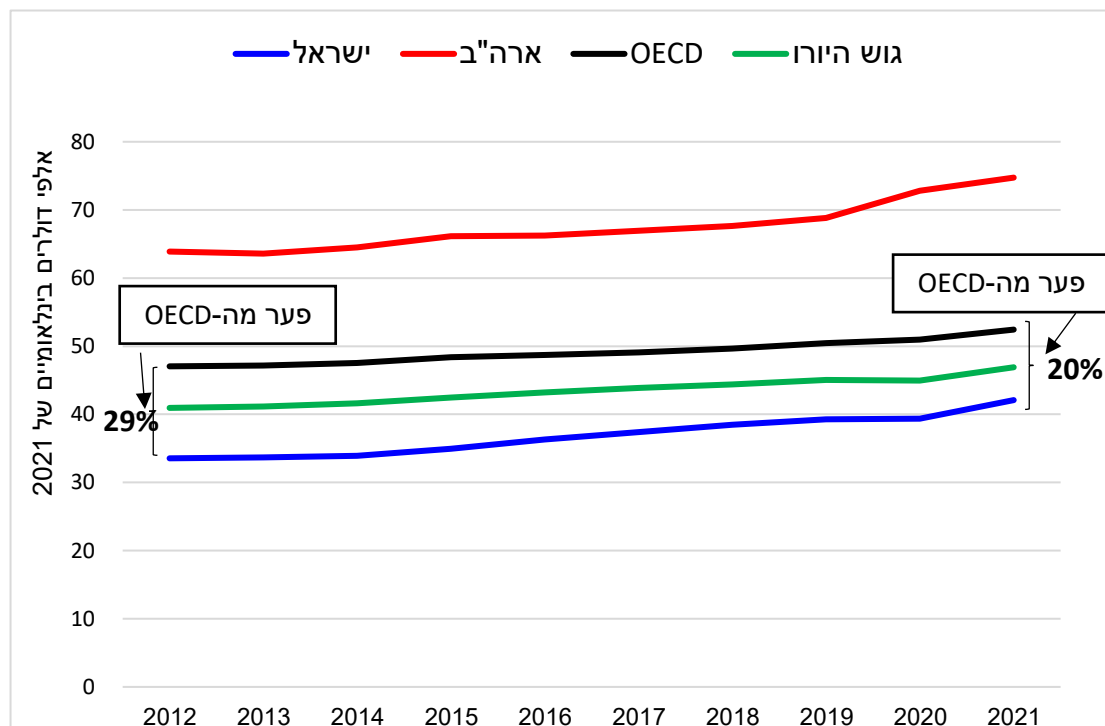
הבחינה שערכנו לעיל מציגה את השינוי ברמת המחירים ובשכר הריאלי. לפי בחינה זו, רמת החיים בישראל עלתה בשיעור גבוה מאשר במדינות המפותחות בתקופה זו. יחד עם זאת, כוח הקנייה של השכר של העובד הישראלי היה ונותר נמוך יותר ביחס לממוצע העולמי, בשל הפער בפריזון (תוצר לשעת עבודה, ראו נספח א'). כפי שמוצג בגרף להלן, בשנת 2012 השכר הריאלי של העובד הישראלי היה נמוך מממוצע ה-OECD ונותר נמוך ממנו, אך ניתן לראות כי הפער הצטמצם בעשור האחרון. בחינת הפערים בשנת 2021 מראה כי כוח הקנייה הריאלי של השכר בישראל נמוך ב-20% מזה של השכר הממוצע ב-OECD, ב-10% מזה בגוש היורו, וב-44% מזה בארצות הברית. ביחס למצב ב-

¹² נתוני oecd.data. על בסיס השכר במונחי PPP ומחירים קבועים של שנת 2021. השכר בגוש היורו מחושב על בסיס ממוצע פשוט של שכר מדינות גוש היורו.

¹³ אין בידנו נתונים על התפתחות ההכנסה הפנויה במדינות ה-OECD, לכן ההשוואה כאן היא רק להתפתחות השכר הריאלי על פני זמן.

2012, פערים אלה קטנים ב-4-9 אחוזים. כלומר, ישראל צמצמה את הפער משאר המדינות המפותחות בכוח הקנייה של השכר הממוצע.¹⁴

תרשים 12. כוח הקנייה הריאלי של השכר הממוצע בישראל בהשוואה ל-OECD, בדולרים בינלאומיים ומחירים קבועים (PPP) של שנת 2021. 2012-2021.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD.

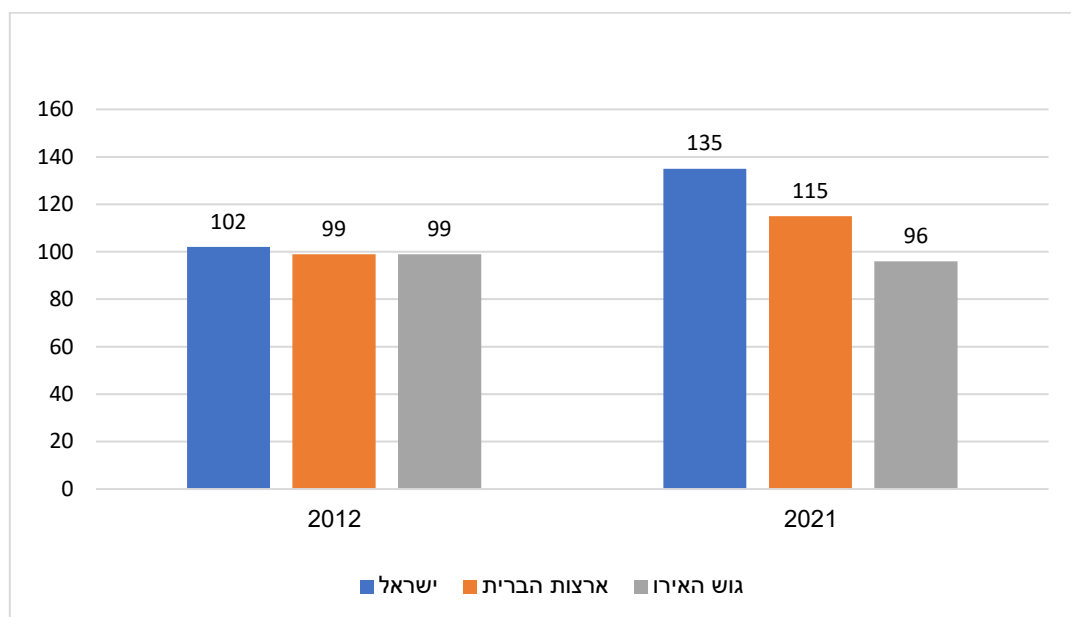
רמת המחירים בישראל בהשוואה לעולם

עד כה עסקנו באינפלציה, כלומר בשינוי המחירים על פני זמן. בסעיף זה נבחן את **רמת המחירים** בישראל ביחס למדינות ההשוואה. מדד מקובל לבחינת רמת מחירים הוא מדד רמת המחירים היחסית (Comparative Price Level או בקיצור: CPL) של ה-OECD. בחינת רמת המחירים היחסית של התוצר בין ישראל למדינות ה-OECD מצביעה על כך שבעוד שב-2012 רמת המחירים בישראל היתה דומה מאוד לזו שבגוש היורו ובאררה"ב, ב-2021 הפערים התרחבו מאוד: המחירים בישראל גבוהים בכ-40% מאלה שבגוש היורו, ובכ-17% מאלה שבאררה"ב.

רמת המחירים של סל הצריכה בישראל בשנת 2011 הייתה קרובה לרמת המחירים באירופה, בארה"ב ובממוצע מדינות ה-OECD. בשנת 2017 ניתן לראות כי רמת המחירים היחסית של סל הצריכה של ישראל עלתה בצורה ניכרת ביחס למדינות ואזורים אלה.¹⁵

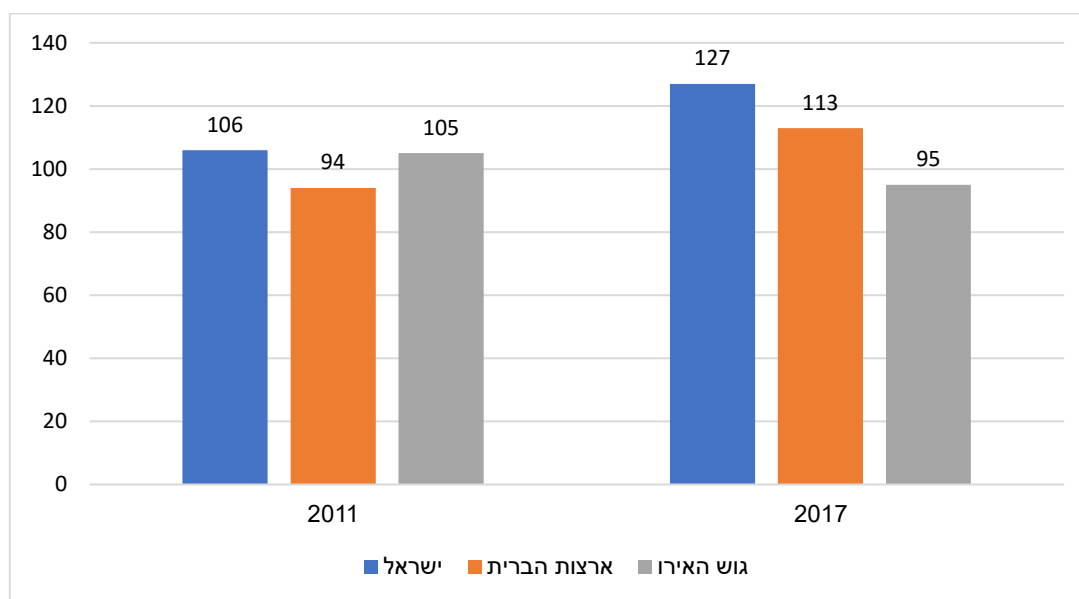
¹⁴ השוואת השכר מתבססת על נתוני OECD.stat המשלבים בין שימוש במדד המחירים לצרכן ובין מדד ה-PPP, שמשווה את כוח הקנייה של מדינות שונות ביחס לסל מוצרים סטנדרטי ואחיד. כוח הקנייה ההשוואתי מחושב על ידי המרת השכר הנומינלי בכל מדינה ב-OECD לדולרים בינלאומיים של שנת 2021, כלומר, המרת המטבע המקומי לדולרים לפי שער ההמרה (ה-PPP לצריכה פרטית) שמתחשב בפער מרמת המחירים בארצות הברית בשנת 2021. לאחר מכן, רמת שכר זו מתוקנת לפי מדד המחירים לצרכן של אותה המדינה. התוצאה הינה מדידה של רמת השכר הריאלית בכל מדינה ביחס לסל מוצרים סטנדרטי ותוך התחשבות בשינויי המחירים לאורך הזמן.
¹⁵ הנתונים עבור רמת המחירים היחסית של סל הצריכה קיימים לשנת 2011, 2014 ו-2017. נתונים עבור 2012 ו-2021 קיימים עבור רמת מחירי התוצר בלבד.

תרשים 13. רמת המחירים היחסית של התוצר ב-2012 וב-2021. OECD=100

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD

תרשים 14. רמת המחירים היחסית של סל הצריכה ב-2011 וב-2017. OECD=100

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD

מקובל להשתמש במדד זה להוכחה כי ישראל התייקרה משמעותית בשנים האחרונות.¹⁶ עם זאת, כפי שהראינו לעיל, בעשור האחרון, ישראל התייקרה פחות בהשוואה לעולם. כיצד נתון זה מתיישב עם העלייה הדרמטית ברמת המחירים היחסית? ההסבר לשאלה זו טמון בהתחזקות השקל.

¹⁶ למשל: מבקר המדינה הטיפול במונופולין ובריכוזיות בענף המזון דוח ביקורת שנתי 71ג (2021) (להלן: הטיפול במונופולין), בעמ' 30; נעם בוטוש בחינת השינוי ברמות הריכוזיות והתחרותיות בענפי כלכלה מרכז המחקר והמידע (2021) (להלן: בחינת השינוי ברמות הריכוזיות), בעמ' 26; מאיר איזנקוט הערכת השפעת מדיניות הממשלה על יוקר המחיה ועל עליית המחירים מרכז המחקר והמידע (2022) (להלן: הערכת השפעת מדיניות הממשלה), בעמ' 6. באחרון

רמת המחירים היחסית בין מדינות ה-OECD (CPL) מצגיגה את היחס בין שער החליפין שהיה משווה את עלות סל מוצרים ושירותים בין כל מדינה למדינות ה-OECD (שע"ח של PPP) לבין שער החליפין בפועל. בפועל, רמת המחירים היחסית מחושבת כיחס בין רמת המחירים של שתי מדינות ובין שער המטבע שלהן. לדוגמא:

"נניח שבננה עולה בישראל 6 שקלים וב-OECD דולר אחד:

1. אם שער חליפין הוא 6 שקלים אל מול ממוצע המטבעות ב-OECD – יוקר המחיה זהה בישראל וב-OECD, כי צריך שישה שקלים עבור בננה בכל מדינה. נקרא לשער חליפין שכזה (במסגרתו יוקר המחיה זהה בין המדינות) PPP.
2. אם שער החליפין הוא 3, צריך רק 3 שקלים כדי לקנות את הבננה ב-OECD, ו-6 בישראל, לכן ישראל יקרה פי 2. כלומר, ככל ששער החליפין בפועל נמוך (מיוסף) יותר מזה של PPP, המדינה יקרה יותר ביחס ל-OECD.¹⁷

כפי שניתן להבין מהדוגמא, שער החליפין משחק תפקיד משמעותי במדד זה. אם שווי השקל יכפיל את עצמו ללא שינוי במחירי הסחורות, רמת המחירים היחסית בישראל תכפיל את עצמה גם היא. ואכן, בין 2012 ל-2021 השקל התחזק מול היורו ב-23% ומול הדולר ב-16% ומול הסל המשוקלל (סל המטבעות של שותפות הסחר של ישראל) ב-17%¹⁸ (לאחר מכן, במחצית הראשונה של 2022 התחזקות השקל נבלמה ביחס לדולר ולסל המשוקלל, אך נמשכה ביחס ליורו). מה שהוביל לעלייה של מדד רמת המחירים היחסית בישראל. אף על פי כן, עלייה זו של המדד לא מצביעה על עלייה ביוקר המחיה בישראל (שנמדדת בצורה ישירה על ידי האינפלציה), אלא בעיקר על התחזקות השקל (או היחלשות הדולר והאירו ביחס לשקל). עבור תיירים ומשקיעים מחו"ל, ישראל באמת התייקרה בעשור האחרון. עבור ישראלים המתנהלים בשקלים, מדד זה אינו משקף עלייה ביוקר המחיה או ירידה ברמת החיים.¹⁹

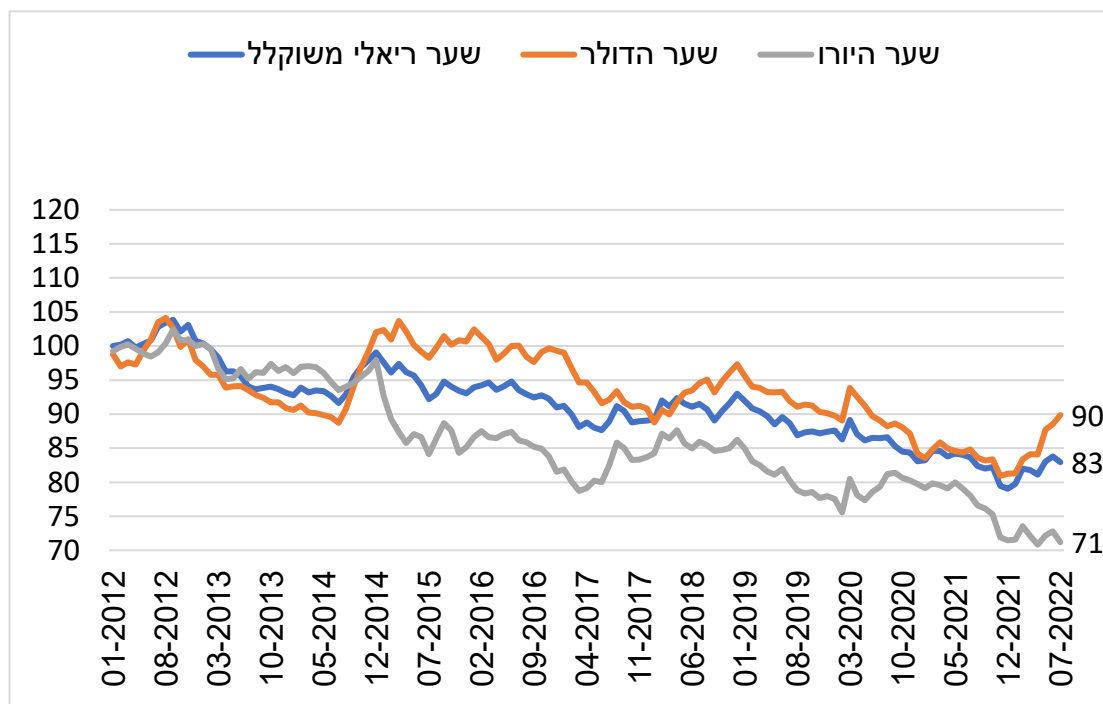
תרשים 15. שער חליפין (שקל/סל) – ריאלי אפקטיבי, ינואר 2012-יולי 2022. ינואר 2012=100.
ירידה במדד משמעה התחזקות השקל

צוין כי התחזקות השקל מסבירה חלק גדול מהעלייה ברמת המחירים לפי מודל ה-PPP ולכן המודל עשוי לשמש אינדיקטור בלבד לרמות המחירים.

¹⁷ מצגת הנגיד לפרסום דו"ח בנק ישראל 2021.

¹⁸ נתוני בנק ישראל, ממוצע מדד שערי החליפין לשנת 2021 לעומת מדד 2012. בשער הדולר משמעו שער הדולר האמריקאי (השקל התחזק ב-33% ביחס לדולר הקנדי באותו התקופה, וב-39% ביחס לדולר האוסטרלי).

¹⁹ יש לציין כי הייסוף מסביר רק כמחצית בעלייה ברמת המחירים היחסית, ולכאורה המחצית הנותרת מקורה בהתייקרות אמיתית של סל המוצרים. אולם, התייקרות זו עומדת בסתירה למדד המחירים לצרכן, כפי שהוא נמדד הן בישראל והן במדינות ה-OECD, ולפיו ישראל התייקרה פחות מה-OECD בעשור האחרון, בכל קבוצות הצריכה. בהינתן סתירה זו בבסיס הנתונים, אנחנו מייחסים אמינות גבוהה יותר למדדי המחירים, שמשמשים בסל צריכה המותאם טוב יותר לכל מדינה בנפרד, ולא לסל בין לאומי אחיד שמתעורר מייצג פחות טוב את דפוסי הצריכה בכל מדינה ומדינה. לפירוט נוסף על הפערים בין מדדי המחירים הבינלאומיים והמקומיים, ראו: ראובן גרונואו **מדיניות כלכלית בסכיזופרניה - רמת המחירים והאינפלציה בישראל 1996-2017** (טרם פורסם).

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני בנק ישראל

ניתן לחשוב על זאת כך, אם בשנת 2012, מוצר שעלה ארבעה שקלים בישראל היה עולה יורו אחד, היום מחיר אותו מוצר כמעט ולא השתנה בשקלים (שכן האינפלציה הייתה נמוכה מאד בתקופה זו) אך בשל ייסוף השקל, המוצר יעלה היום יותר מיורו, ולכן עבור תיירים הבאים לישראל, ממירים יורו, ומקבלים בעבורו פחות שקלים, ישראל יקרה יותר היום ביחס לשנת 2012.

כלומר, בעקבות התחזקות השקל מול היורו והדולר ישראל התייקרה בעבור תיירים, המשתכרים ביורו ודולר, בשיעור של ההתחזקות של השקל, נוסף על שיעור עליית מדד המחירים לצרכן בישראל.

לעומת זאת, התייר הישראלי המשתכר בשקלים, ומשלם על מוצרים ושירותים בחו"ל ביורו או בדולר, חווה הוזלה של המוצרים והשירותים בהתאם להתחזקות השקל (התחזקות של 17% מול סל המטבעות המשוקלל), בניכוי התייקרות המוצרים והשירותים ביורו או בדולר. תופעה זו מסבירה את החוויה הנפוצה של ישראלים בחו"ל ומגלים כי מחירי המוצרים והשירותים הינם זולים בהרבה ממה שציפו – השקל התחזק באופן משמעותי בעשור האחרון, ולכן המוצרים והשירותים שנרכשים במטבע זר הוזלו בהתאם. למשל, אם בעבר ניתן היה לרכוש מוצר ששווה יורו בארבעה שקלים, היום, בשל התחזקות השקל, ניתן לרכוש את אותו מוצר (בהתעלם משיעור האינפלציה באירופה) ב 3.3 ש"ח, (בהתאם לשער השקל-יורו באוגוסט 2022).

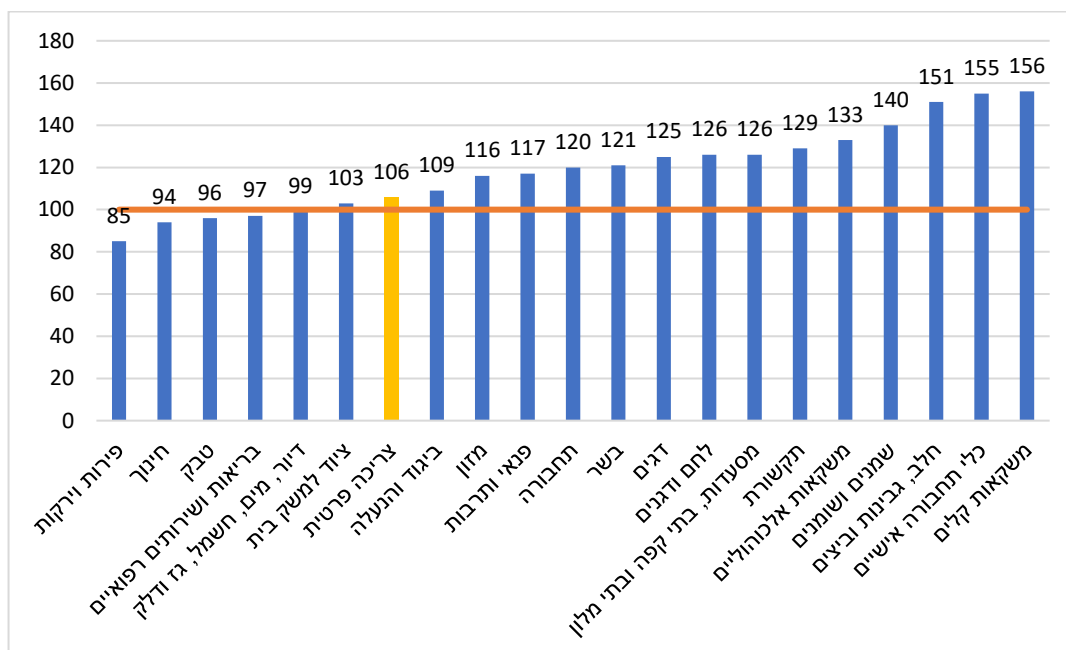
לפיכך, השוואת מחיר מוצר בישראל למחיר בחו"ל אינה מלמדת על כך שבישראל יותר יקר (לישראלים, המשתכרים בשקלים) היום, אלא שהשקל מאד חזק ביחס למצב לפני עשור.

רמת מחירים ביחס לקבוצות צריכה

הראינו כי ההתייקרות בישראל הייתה נמוכה ביחס להתייקרות בעולם בכל קבוצות הצריכה השונות. עם זאת, בחלק מקבוצות הצריכה רמת המחירים היחסית בתחילת העשור הייתה גבוהה

ביחס לרמה העולמית, וסביר להניח שבקבוצות צריכה אלה רמת המחירים היחסית נותרה גבוהה, על אף ההתייקרות האיטית יותר בישראל ביחס לעולם. כאמור, בשל ייסוף השקל, העלייה של מדדי רמת המחירים היחסיים של ישראל ביחס למדינות ה-OECD לא מייצגת התייקרויות. לפיכך, ערכנו השוואה של רמת המחירים היחסית לפי קבוצות צריכה בשנת 2011, בתקופה שבה, כאמור, רמת המחירים הכללית בישראל הייתה קרובה לרמה העולמית ותהליך ייסוף השקל היה עדיין בתחילתו.²⁰

תרשים 16. רמת מחירים יחסית לפי קבוצות צריכה, מחירי 2011. OECD=100.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD

ניתן לראות כי קיימות קבוצות צריכה מסוימות בהם ישראל הייתה יקרה בצורה ניכרת ביחס ל-OECD, בעוד בקבוצות אחרות ישראל הייתה זולה יותר. קיימים מספר הסברים לרמת המחירים הגבוהה בקבוצות הצריכה השונות.

ריכוזיות: חלק מהענפים היקרים יותר בישראל מאופיינים ברמת ריכוזיות גבוהה. כך, בתחום המזון, המורכב ממוקטעי אספקה, יבוא ושיווק, קיימת ריכוזיות בכל אחד מהמקטעים.

במקטע האספקה, 10 החברות הגדולות מחזיקות בכ-54% מהשוק. גם לגבי ענפים ספציפיים במקטע האספקה המחירים בישראל גבוהים. בשוק המשקאות הקלים, החברה המרכזית למשקאות בע"מ (קוקה קולה) מחזיקה בנתחי שוק משמעותיים במספר קטגוריות ואף מוכרת כמונופולין על ידי רשות התחרות. בשוק הלחם שלוש מאפיות מחזיקות בקרוב ל-90% מהשוק. בשוק החלב והגבינות, 3 היצרניות הגדולות מחזיקות ב-100% מהשוק. בשוק השמן, הדגים הקפואים והעוף הקפוא, 3 היצרניות הגדולות מחזיקות ב-75%-74% מהשוק.²¹

²⁰ תהליך ייסוף השקל החל בשנת 2008. נתוני רמת מחירים יחסית לפי קבוצות צריכה לשנת 2008 מופיעים בנספח. הנתונים דומים לנתוני 2011 ולכן בחרנו את האחרונים, בהתאם לתקופה הנסקרת. נתוני רמת מחירים לפי קבוצות צריכה אינם זמינים לשנת 2012.

²¹ הטיפול במונופולין, לעיל ה"ש 16, בעמ' 50-52.

בנוסף שווקי הביצים והחלב הינם שווקים מתוכננים המאופיינים במכסות ייצור המונעות אפשרות ליצירת תחרות. התמיכה בענף החקלאות בישראל היא תמיכה עקיפה, ובאה לידי ביטוי בהגנה מכסית על התוצרת המקומית, בשונה מתמיכה בצורה של תשלומים ישירים שחקלאים מקבלים באירופה. תמיכה עקיפה מגבילה את היכולת ליצירת תחרות ומביאה למחירים גבוהים, ואילו תמיכה ישירה מביאה להורדת עלויות והורדת מחירים בהתאם.²² הכנסת הנוכחית העבירה את רפורמת החקלאות הכוללת רפורמות בענפי החקלאות השונים, שמטרתן ליברליזציה של השווקים החקלאיים, שיפור היעילות וכושר הייצור שלהם, והגברת התחרות והחשיפה לייבוא. זאת, באמצעות הסרת חסמי סחר, ומעבר ממנגנונים של תמיכה עקיפה בחקלאות המקומית למנגנונים של תמיכה ישירה באמצעות מתן מענקים. החלטת הממשלה 231 "תכנית להגברת התחרות בחקלאות", שהתקבלה במסגרת חוק ההסדרים, עסקה בעיקר בשני ענפי חקלאות מרכזיים: ענף ביצי המאכל וענף הפירות והירקות.

בענף הביצים, התקבלה החלטה לביטול התכנון המרכזי בענף. בסוף חודש יוני 2022 התקבל חוק לפיו התכנון המרכזי יבוטל בשנת 2032. בענף הפירות והירקות, הופחתו המכסים על מגוון מוצרים חקלאיים למאכל. בנוסף, התקבלה החלטה לביטול הדרישה לקבל רישיון ייבוא על מנת ליבא מוצרים מן הצומח. החלטה זו, כמו גם המעבר לתמיכה הישירה, טרם הושלמו.

במקטע הקמעונאי (רשתות השיווק), 3 רשתות שיווק שולטות בלמעלה מ-50% (עם זאת, בעשור האחרון יש ירידה עקבית בנתח השוק של שלושת הקמעונאים הגדולים).

אינדיקציות לריכוזיות קיימות גם במקטע היבוא, בו ליצרניות הגדולות אחוזי רווחיות גדולים, כוח שוק בחלק ממוצרי היבוא ולעתים ביצוע פעולות לפגיעה בתחרות.²³ כמו כן, חסמי יבוא הנובעים ממדיניות המדינה מגבילים את התחרות מול הספקים המקומיים ומאפשרים שימור וחיזוק כוח השוק של היבואנים הקיימים. חסמי היבוא מסווגים לחסמי יבוא מכסיים וחסמי יבוא שאינם מכסיים (Non-Tariff measures).²⁴

חסמים מכסיים - חלק מקבוצות הצריכה היקרות מאופיינות בשיעור מכס גבוה. כך עבור דגים, בשר, גבינות, יין ושמן זית,²⁵ וכן עבור כלי תחבורה אישיים (בהתאם לרמת הזיהום).²⁶ עבור חלק מהמוצרים הללו ניתנו מכסות פטורות ממכס שהביאו לירידה במחיר.²⁷

חסמי יבוא שאינם מכסיים - הליכי אישור ליבוא צמחי ויבוא מזון רגיש (הכולל, בין היתר, חלב, בשר ודגים) מסורבלים וארוכים ומקשים על פתיחת שווקים אלה ליבוא.²⁸

בהשוואה בין לאומית, מדדים שונים מראים כי חסמי היבוא המכסיים ושאינם מכסיים גבוהים בישראל ביחס לעולם.²⁹

²² הערכת השפעת מדיניות הממשלה, לעיל ה"ש 16.

²³ הטיפול במונופולין, לעיל ה"ש 16; משרד האוצר, אגף הכלכלנית הראשית רווחיות יבואני המזון והטואלטיקה ויוקר המחיה (2022)

²⁴ איתר אטר חסמי יבוא לענף המזון בישראל מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה (2016) (להלן: אטר), בעמ' 6-7

²⁵ הטיפול במונופולין, לעיל ה"ש 16.

²⁶ רשות המיסים מיסוי ונתונים נבחרים על ענף הרכב בישראל, 2019-2020 (2021)

²⁷ הטיפול במונופולין, לעיל ה"ש 16. בעמ' 132.

²⁸ שם

²⁹ אטר, לעיל ה"ש 24, בעמ' 13-18

בחוק ההסדרים האחרון הועברה **רפורמת היבוא**, במסגרתה נקבע כי תינתן הכרה לתקינה בין לאומית, הליך האכיפה של דרישות חוקיות יתבסס על הצהרות במקום בדיקות והגשת מסמכים ויצומצמו הדרישות מיבואנים מקבילים.³⁰ הרפורמה תתבצע בתחום התקינה, האנרגיה (נצילות אנרגטית של מוצרים), המזון והתמרוקים. הרפורמה בתחום התקינה נכנסה לתוקף בחודש יוני. בתחום האנרגיה נכנסה לתוקף ב-1.9.22 ובתחום המזון והתמרוקים צפויה להיכנס לתוקף בינואר 2023.³¹

מיסוי: הסבר נוסף לרמת מחירים גבוהה בישראל הוא מיסוי גבוה. בענף התחבורה, המיסוי על הבנזין והסולר בישראל הוא מהגבוהים בעולם, ועשוי להסביר חלק מרמת המחירים הגבוהה בענף זה.³² בנוסף, משקל המיסים העקיפים בתוצר היה גבוה ביחס לממוצע ה-OECD עד לשנים האחרונות, פער שתרם ליוקר מחיה גבוה.³³ כמו כן, המע"מ על מוצרי מזון בישראל גבוה מהמע"מ הממוצע על מוצרי מזון ב-OECD. זאת, למעט פירות וירקות הנהנים ממע"מ 0 בישראל.³⁴ בהתאם, מחירי הפירות והירקות בישראל נמוכים ביחס לעולם.³⁵

מונופולים ממשלתיים: מונופולים ממשלתיים בענפי התשתיות – נמלי הים, שדות התעופה, החשמל והמים – תורמים גם הם ליוקר המחיה ומטילים עלויות גבוהות על המשק.³⁶

כשרות: מחירי המזון, המסעדות, בתי הקפה והמלונאות מושפעים מעלויות הכרוכות בקבלת תעודת כשרות. מערך הכשרות הוא מערך מונופוליסטי של הרבנות הראשית. לפי הערכות משרד האוצר, עלויות הנובעות ממונופול הרבנות הראשית נאמדות בכ-600 מיליון ₪ בשנה או כ-0.6% מגודל שוק המזון והמשקאות.³⁷ בחוק ההסדרים האחרון הועברה **הרפורמה בכשרות** במסגרתה יתאפשר לגורמים פרטיים ולמועצות דתיות להתחרות על מתן תעודות כשרות, כאשר הרבנות תישאר בתפקיד רגולטורי.³⁸ הרפורמה נמצאת בשלב הראשון שלה, המאפשר למועצות דתיות להעניק תעודת כשרות ללא קשר למיקומן הגיאוגרפי. בינואר 2023 אמור להיכנס לתוקף השלב השני של הרפורמה, המאפשר לתאגידים פרטיים להעניק תעודות כשרות.³⁹ יחד עם זאת, דרושים תיקוני חקיקה להשלמת הרפורמה, תיקונים אשר יידחו לכל הפחות עד לאחר הבחירות הנוכחיות.⁴⁰

נטל רגולטורי ובירוקרטי: כפי שתואר לעיל, הנטל הרגולטורי והבירוקרטי בישראל מכביד על תפקוד עסקים ועל היכולת לפתוח עסקים חדשים בישראל. מיקומה של ישראל במדד עשיית עסקים של הבנק העולמי התדרדר בעשור האחרון, לצד תיקון מסוים בשנים האחרונות.⁴¹ בחוק ההסדרים

³⁰ אתר משרד הכלכלה והתעשייה, **רפורמת היבוא: מסירים חסמים. פותחים שערים**
<https://govextra.gov.il/economy/import/reform>

³¹ שם.

³² משרד האוצר, **אגף הכלכלנית הראשית דוח מינהל הכנסות המדינה לשנים 2019-2020 ונתונים ראשוניים לשנת 2021** (2022)

³³ ראו נספח.

³⁴ הערכת השפעת מדיניות הממשלה, לעיל ה"ש 16.

³⁵ עם זאת, יש לציין כי קיים יתרון משמעותי ביעילות מערכת המס בקביעת מע"מ אחיד.

³⁶ הערכת השפעת מדיניות הממשלה, לעיל ה"ש 16; משרד האוצר, **אגף הכלכלנית הראשית אומדן השפעות הגודש בנמלי ישראל על הפעילות הכלכלית במשק** (2021)

³⁷ הערכת השפעת מדיניות הממשלה, לעיל ה"ש 16.

³⁸ אתר הכנסת, **מליאת הכנסת אישרה בקריאה שניה ושלישית את התוכנית הכלכלית (חוק ההסדרים) לשנים 2021-2022** (4.11.2021) (להלן: חוק ההסדרים) https://www.gov.il/he/departments/news/press_04112021

³⁹ אתר הכנסת, **רפורמת הכשרות יוצאת לדרך: החוק אושר לקריאה שניה ושלישית** (27.10.2021) <https://main.knesset.gov.il/Activity/committees/Infrastructure/News/pages/27.10.21.aspx>

⁴⁰ שרית אביטן כהן, **הרפורמה בכשרות תיכנס לשלב התחרותי בינואר, האם צהר תישאר לבד במגרש? גלובס**, <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001417082> (5.7.2022)

⁴¹ פעולות הממשלה לצמצום הנטל הבירוקרטי, לעיל ה"ש 4, עמ' 333.

האחרון התקבלה החלטה על הקמת **רשות הרגולציה**, שתפקידה לפקח על תהליכי קביעת רגולציה חדשה ונקבעו עקרונות לרגולציה מיטבית.⁴² כמו כן התקבלה הרפורמה ברישוי עסקים, במסגרתה תוקם ועדה מאסדרת לרישוי עסקים, שתפקח ותרכז את הטיפול ברישוי עסקים ותינתן לה סמכויות לשנות דרישות לרישיון שנקבעות על ידי הרגולטורים השונים.⁴³ בפועל, רשות הרגולציה נמצאת בהליכי הקמה, והוועדה המאסדרת לרישוי עסקים טרם הוקמה אף היא.

סיכום

בניגוד לתפיסה המקובלת, עליית המחירים בישראל בעשור האחרון הייתה מתונה יחסית לממוצע ב-OECD, והעלייה בהכנסה של משקי הבית, בכל רמות ההכנסה, הייתה גבוהה בהרבה, ואיפשרה עלייה של ממש בכוח הקנייה וברמת החיים. עם זאת, רמת המחירים בישראל בחלק מקטגוריות הצריכה הייתה גבוהה עוד לפני עשור, ונותרה גבוהה גם היום, וכוח הקנייה של העובד הישראלי היה ועודנו נמוך בהשוואה למצב הממוצע ב-OECD.

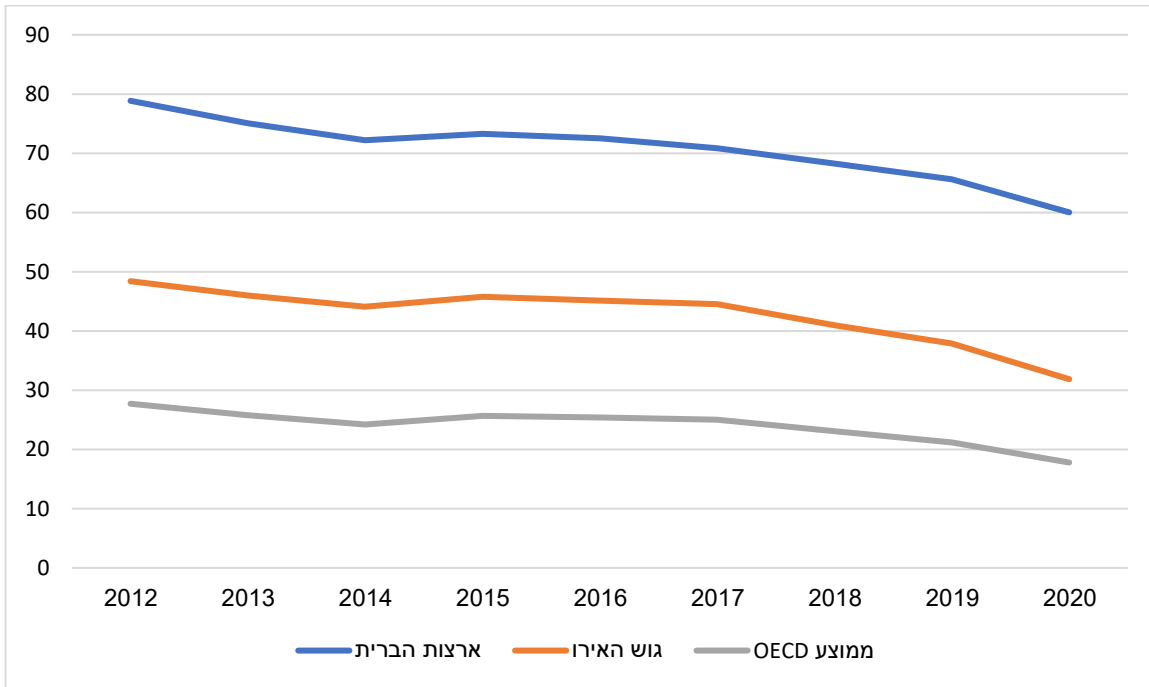
למרות ההתקדמות המשמעותית, כדי להבטיח את המשך העלייה של רמת החיים, חשוב להמשיך את המגמה הן באמצעות שיפור הפיריון לעובד שיאפשר עלייה בשכר ושילוב אוכלוסיות מוחלשות בשוק העבודה, והן בהמשך היישום של הרפורמות לפתיחת המשק ליבוא, להגברת התחרות ביבוא (באמצעות הסרת החסמים ליבוא מקביל), בייצור ובשיווק הקמעונאי. בחוק ההסדרים האחרון התקבלו שורה של רפורמות שתפקידן להביא להפחתת יוקר המחיה. הרפורמה בחקלאות מתעתדת לבטל את התכנון בענף הביצים ולהקל על יבוא פירות וירקות. רפורמת היבוא תסיר חסמי יבוא שונים וצפויה לפתוח את התחרות בישראל לגורמים בין לאומיים. הרפורמה בכשרות צפויה להפחית את עלויות הכשרות והרפורמה ברגולציה וברישוי עסקים צפויה להפחית את הנטל הרגולטורי והבירוקרטי העודף המוטל על עסקים, להוזיל עלויות ולקדם את התחרות. שיפור הפיריון והמשך הרפורמות הם המפתח להמשך המגמה של עליית רמת החיים בישראל גם בעשור הבא.

⁴² חוק ההסדרים, לעיל ה"ש 38.

⁴³ שם

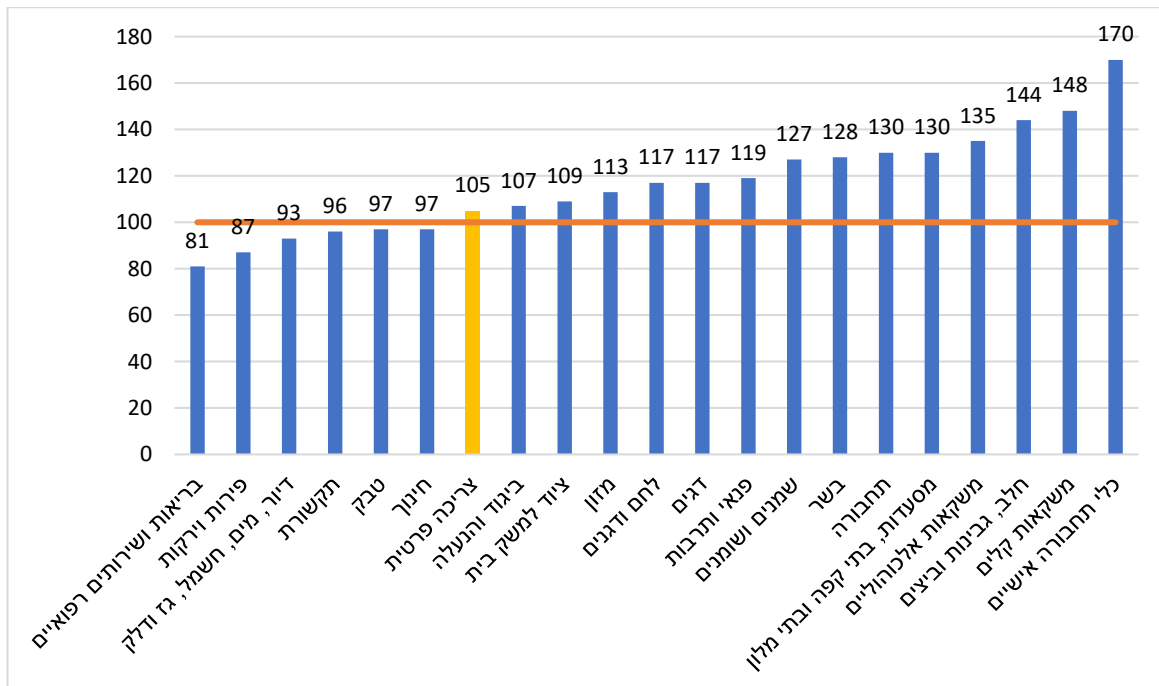
נספח א' - תרשימים נוספים

תרשים א1. היחס בין התוצר לשעת עבודה בישראל לתוצר לשעת עבודה בארה"ב, בגוש האירו ובממוצע ה-OECD, 2012-2020.

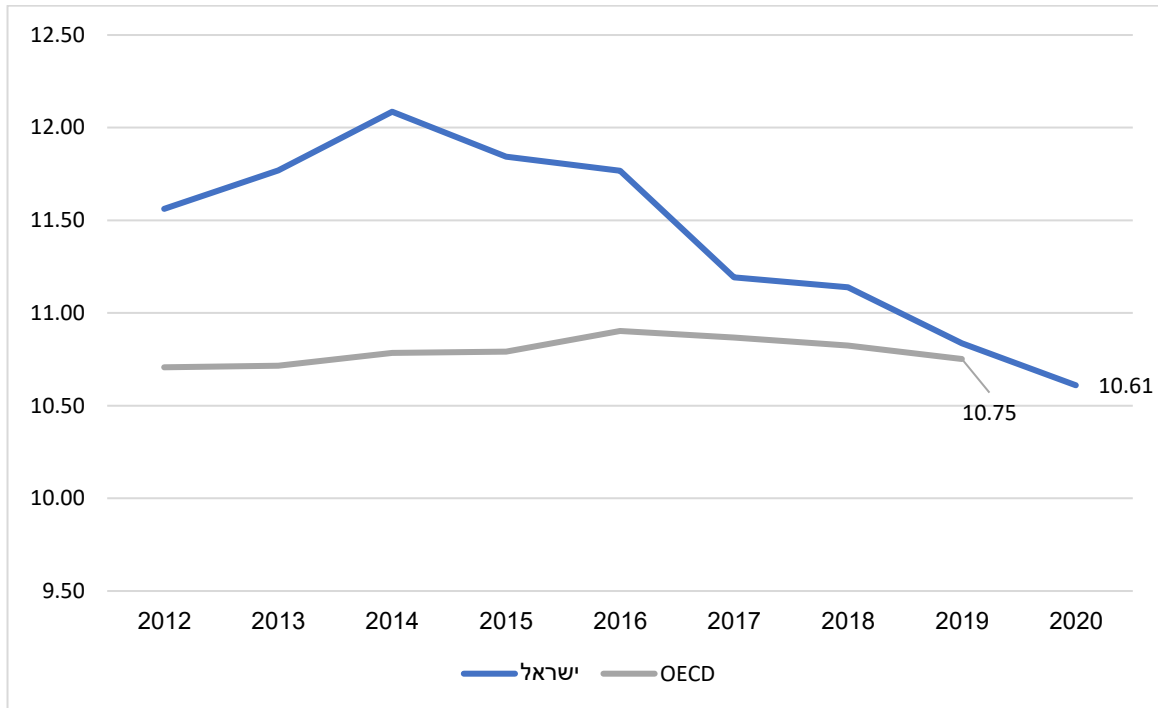
מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD.

תרשים א2. רמת מחירים יחסית לפי קבוצות צריכה, מחירי 2008. OECD=100.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD.

תרשים א.3. מס על שירותים ומוצרים (מס עקיף) כאחוז מהתוצר. 2012-2020.

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני ה-OECD. לא קיימים נתוני ממוצע ה-OECD עבור 2020.

נספח ב' – רשימת מקורות

- איתי אטר חסמי יבוא לענף המזון בישראל מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה (2016)
- מאיר איזנקוט הערכת השפעת מדיניות הממשלה על יוקר המחיה ועל עליית המחירים מרכז המחקר והמידע (2022)
- נעם בוטוש בחינת השינוי ברמות הריכוזיות והתחרותיות בענפי כלכלה מרכז המחקר והמידע (2021)
- ויקטור פתאל תיאור וניתוח ההשפעה של שינוי שיטת המיסוי על דפוסי הצריכה בשוק משקאות האלכוהול, מרכז המחקר והמידע (2016).
- ראובן גרונאו מדיניות כלכלית בסכיזופרניה - רמת המחירים והאינפלציה בישראל 1996 - 2017 (טרם פורסם).
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הכנסות והוצאות משק הבית, "נתונים מסקר הוצאות משק הבית 2019 ולוחות 2018 לפי שיטת אמידה חדשה", יולי 2022.
- מבקר המדינה היבטים בפעולות משרד התקשורת לאסדרת מגזר התקשורת הנייחת: יישום רפורמת "השוק הסיטונאי" (2017)
- מבקר המדינה פעולות הממשלה לצמצום הנטל הבירוקרטי המוטל על עסקים דוח שנתי 70א (2020)
- מבקר המדינה הטיפול במונופולין ובריכוזיות בענף המזון דוח ביקורת שנתי 71ג (2021)
- משרד האוצר, אגף הכלכלנית הראשית אומדן השפעות הגודש בנמלי ישראל על הפעילות הכלכלית במשק (2021)
- משרד האוצר, אגף הכלכלנית הראשית רווחיות יבואני המזון והטואלטיקה ויוקר המחיה (2022)
- משרד האוצר, אגף הכלכלנית הראשית דוח מינהל הכנסות המדינה לשנים 2019-2020 ונתונים ראשוניים לשנת 2021 (2022)
- רשות המיסים מיסוי ונתונים נבחרים על ענף הרכב בישראל, 2019-2020 (2021)
- ד"ר מיטל פלג מזרחי צריכת אופנה בישראל, בלוג מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה (17.12.2020)
<https://hethcenter.colman.ac.il/2020/12/17/%D7%A6%D7%A8%D7%99%D7%9B%D7%AA-%D7%90%D7%95%D7%A4%D7%A0%D7%94-%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C>
- שרית אביטן כהן, הרפורמה בכשרות תיכנס לשלב התחרותי בינואר, האם צהר תישאר לבד במגרש? גלובס, (5.7.2022) <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001417082>
- אתר משרד הכלכלה והתעשייה, רפורמת היבוא: מסירים חסמים. פותחים שערים
[/https://govextra.gov.il/economy/import/reform](https://govextra.gov.il/economy/import/reform)
- אתר הכנסת, מליאת הכנסת אישרה בקריאה שניה ושלישית את התוכנית הכלכלית (חוק ההסדרים) לשנים 2021-2022 (4.11.2021)
https://www.gov.il/he/departments/news/press_04112021
- אתר הכנסת, רפורמת הכשרות יוצאת לדרך: החוק אושר לקריאה שניה ושלישית (27.10.2021)
<https://main.knesset.gov.il/Activity/committees/Infrastructure/News/pages/27.10.21.aspx>